

„A grafikusnak a keze járjon, ne a szája!”

ZELENÁK CRESCENCIA GRAFIKUSMŰVÉSZ EMLÉKEZETE

Ez az írás bevallottan inkább emlékezés lesz, mint esztétikai, művészettörténeti fejtegetés, annál is inkább, mert – „jó (?) magyar szokás” szerint – Zelenák Crescencia grafikusművész halálhíréről alig adott tájékoztatást a magyar média világa, amely amúgy elképesztően jelentéktelen eseményekre is figyel. Pedig a művész az elmúlt sok évtized magyar alkalmazottgrafika- és tervezőgrafika-művészetének meghatározó szereplője volt mint tanár és mint alkotóművész egyaránt. Mondjuk ki azonnal az írás elején: egyedülálló annak az időnek a hossza, amelyet ő a Magyar Képzőművészeti Főiskolán

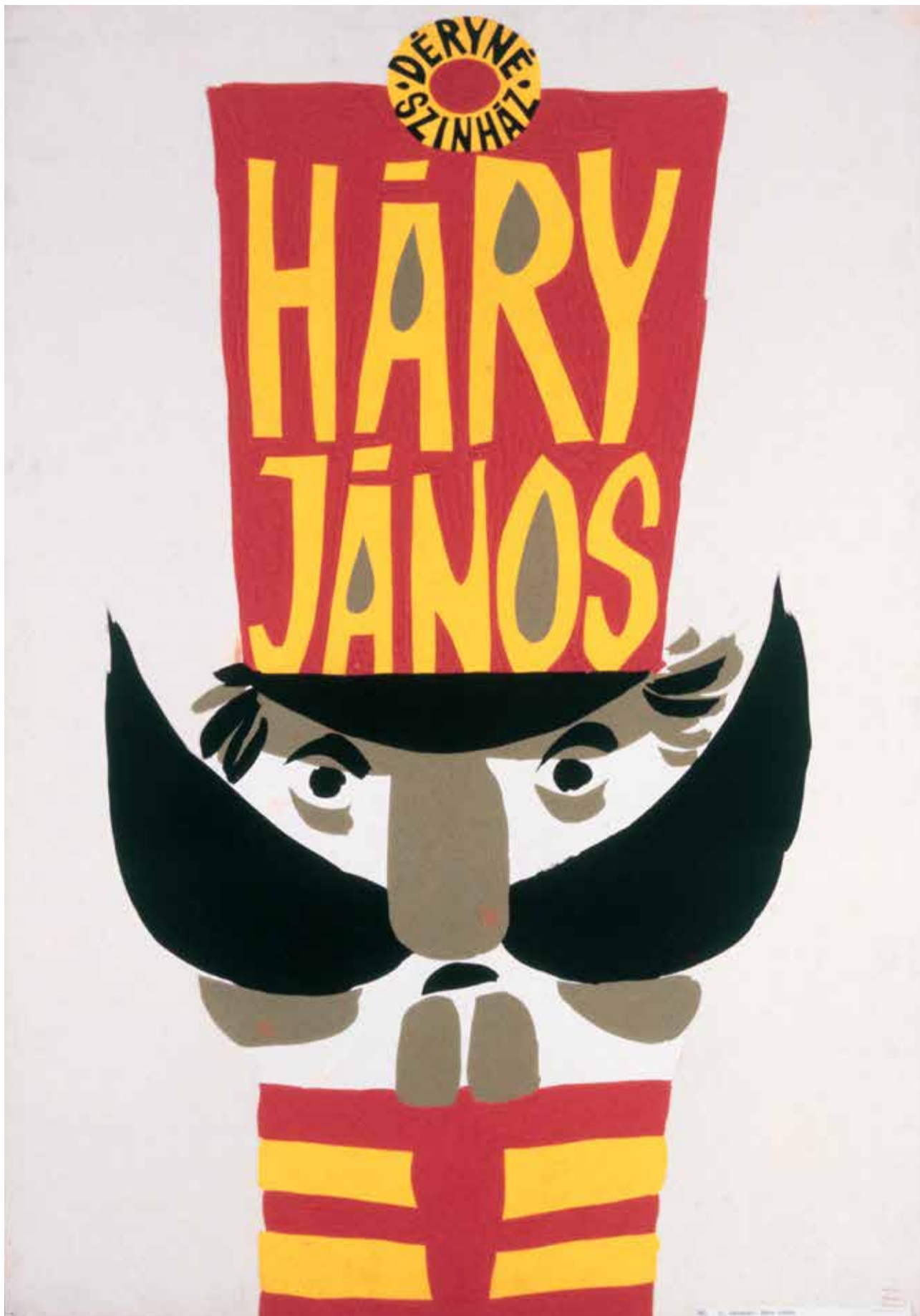
töltött, csak Kisfaludi Strobl Zsigmond pályaíve hasonlítható hozzá: mindkettőn negyven (!) éven át voltak oktatói a Képzőművészeti Főiskolának. Kisfaludi Strobl 1921 és 1961 között, Zelenák Crescencia 1951 és 1991 között. Sok jeles és nagy személyiség volt tanára a patinás intézménynek az imént jelzett évtizedekben Pátzay Páltól Bernáth Aurélig, Barcsay Jenőtől Kmetty Jánosig, Domanovszky Endrétől Somogyi Józsefíg, de egyikük oktatói éveinek száma sem közelíti meg a négy évtizedet. Persze el lehet tölteni hosszú időt egy felsőoktatási intézményben úgy, hogy valaki nem játszik

ZELENÁK Crescencia: A követek nem gyilkolnak (NDK-film), filmplakát
Crescencia ZELENÁK: Ambassadors Don't Kill (East German film), poster
1971, ofszet, 59x40 cm

ZELENÁK Crescencia: Keleti Márton, Csinom Palkó, filmplakát
Crescencia ZELENÁK: Márton Keleti, Csinom Palkó, film poster
1973, ofszet, 59x40 cm

ZELENÁK Crescencia: Háry János, színházi plakát az Állami Déryné Színház részére

Crescencia **ZELENÁK**: Háry János, poster for the National Déryné Theatre | 1961, az eredeti: papír, tempera, 59x40 cm

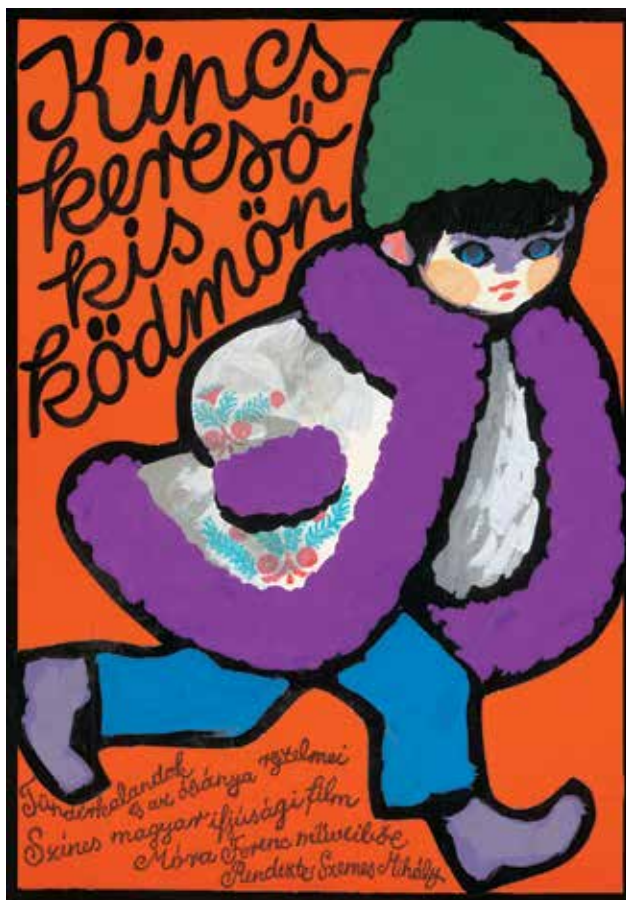
jelentős szerepet az oktatásban, de az a különös, hogy Zelenák Crescencia főiskolai tanári négy évtizedére épp nem ez a jellemző. Mert saját szakterületének első számú vezetője valóban későn, 1985-ben lett, viszont mindvégig olyan alapembere volt a felsőfokú képzésnek, aki végezte az oktatói tevékenység napi robotját, szervezett és külön tantárgyat is tanított.

Zelenák Crescencia 1949-ben szerzett diplomát a Magyar Iparművészeti Főiskolán, s hamar részese lett annak a folyamatnak, melynek keretében Konecsni György vezérletével az alkalmazott grafikusok képzése áthelyeződött a Képzőművészeti Főiskolára. Konecsni lett a tanszékvezető, Zelenák Crescencia pedig 1951-ben kapcsolódott be a képzésbe. Hamar nehéz időszak következett, mert Bortnyik Sándor főigazgatói és Ék Sándor grafikai koncepciója az alkalmazottgrafikus-képzést teljesen a politika szolgálatába kívánta állítani. Bortnyik kifejezetten a propagandagrafika kifejezést kívánta alkalmazni. Másrészt állandó „birkózás” folyt abban (ez egyébként évtizedeken át jellemezte a főiskola belső szervezeti életét), hogy mi legyen a viszony a képregény és az alkalmazott grafikai képzés között, hogy egy szervezeti egységben vagy önálló tanszékek keretében

folyjon-e a kettő. Nos, az ötvenes évek „egybegyúrta” a két szakirányt, és 1954-ben, amikor Konecsni ideiglenesen távozott az intézményből, Ék Sándor tanszékvezetése mellett Kádár György lett a szakirány vezetője. Zelenák Crescencián volt a szakmai képzés legfőbb terhe, aki a bélyegtervezés, a tipográfia, a betűírás, a plakáttervezés minden területén oktatott.

ZELENÁK Crescencia: Ivanhoe, filmplakát
Crescencia ZELENÁK: Ivanhoe, film poster
1985, ofszet, 59x40 cm

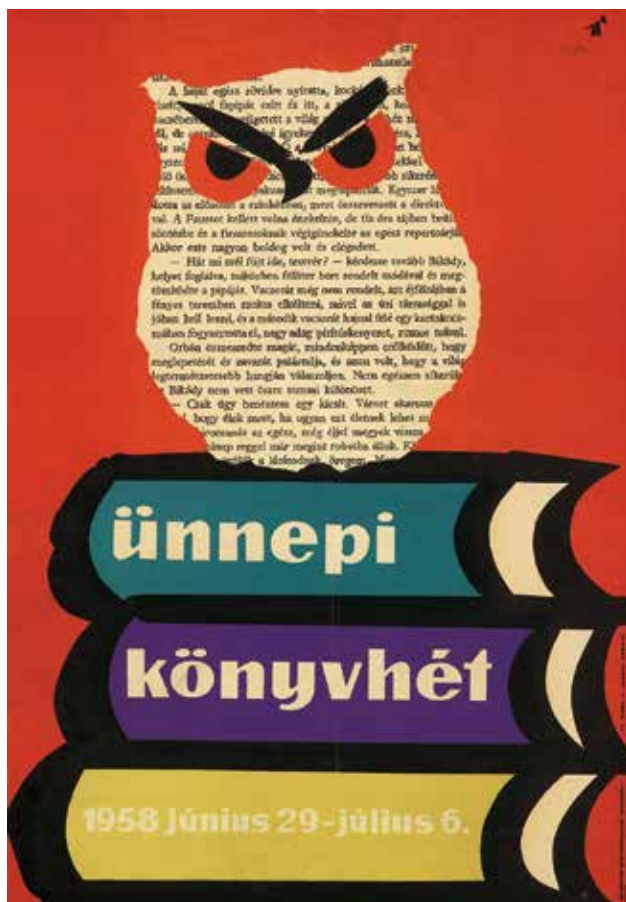

ZELENÁK Crescencia: Szemes Mihály, Kincskereső kisködmön, filmplakát
Crescencia ZELENÁK: Mihály Szemes, The Treasure-seeking Little Jacket, film poster
1973, ofszet, 59x40 cm

1956 után nagy küzdelmet kellett vívni azért, hogy a szak megmaradjon a Képzőművészeti Főiskolán, s az oktatói gárda erősítése jegyében, meghatározóan politikai iniciatívák alapján Bánhidi Andor lett a szak másik vezető oktatója, aki azonban 1964-ben elhunyt. Ezt követően tért vissza a tanszék élére Konecsni György, aki 1970-ig, váratlanul bekövetkezett haláláig vezette a szakot, s harmonikusan dolgozott együtt Zelenák Crescenciával. Hogy a politika mennyire nem kívánta az immár majd' húsz éve ott tanító művésznőt a tanszék vezetésével megbízni, az is mutatja, hogy ezt követően is újra a főiskolán kívülről neveztek ki új tanárt Tamássi Zoltán személyében, akinek megbízásával egyébként

Zelenák tanárnő egyetértett. Végül is 1985-ben, Tamási nyugdíjazását követően nyílt meg Zelenák Crescencia előtt az út a tanszékvezetéshez. Ekkor már több mint harminc éve ott tanított. Csak egy apró összevetés: Raszler Károly, aki szintén 1951-ben került be oktatónak a főiskolára, 1973-tól már vezethette a képzés tanszékét. Zelenák tanárnőnek ehhez még több mint tíz évet kellett várnia. Pedig a folyamatos oktatói munka mellett igényes és foglalkoztatott tervező is volt, akit a szakma is elismert, hiszen a jeles Papp-csoportnak 1963-as megalakulásától tagja lehetett, ráadásul úgy, hogy rajta kívül csak egy női tervező volt tag, Heinzelmann Emma személyében. A többiek mind az akkori plakát-, kiállítás- és alkalmazott grafika nagyágyúi voltak (akik szinte mindannyian Konecsni örökségét képviselték, vitték tovább), úgymint Papp Gábor, Balogh István, Máté András, Darvas Árpád, Erneyei Sándor, Finta József, Görög Lajos, Sinka Mátyás, Szilvássy Nándor, majd Hegedűs István és Kemény György. Zelenák Crescencia is részt vett a csoport által minden évben meghirdetett és a Dorottya utcai KKI- (Kulturális Kapcsolatok Intézete) kiállítóteremben megrendezett tematikus kiállításokon, melyek sora majd' húsz éven keresztül tartott.

ZELÉNÁK Crescencia: Ünnepi könyvhét, plakát (Az év legjobb plakátja verseny nívódíja) | Crescencia ZELÉNÁK: Festive bookweek, poster (Winner of the Best Poster of the Year Award) 1958, ofszet, 59x40 cm

ZELÉNÁK Crescencia: A költészet napja, plakát Crescencia ZELÉNÁK: Poetry Day, poster 1968, ofszet, 59x40 cm

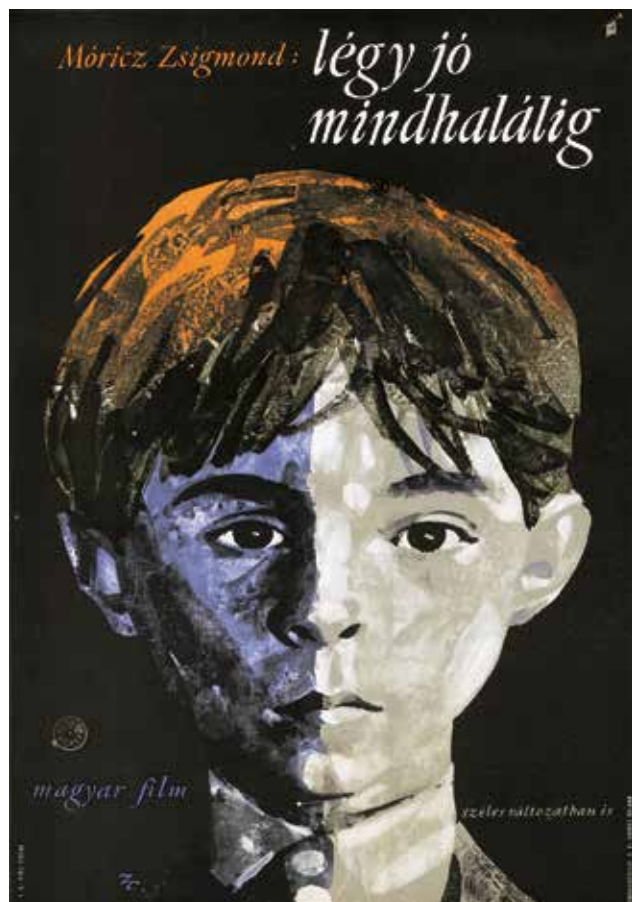
Zelenák Crescencia kifinomult grafikai eszköztárával tervezett kereskedelmi és kulturális plakátokat, emblémákat, bélyegeket, címereket, rajzolt sikeres diafilmeket. Különös érzéke volt a betűtervezéshez, betűalkalmazáshoz, -íráshoz, melyeket tervezői tevékenysége során folyamatosan megújulóan kezelt, s melyeket szívesen tanított is. Részt vett a szakma jelentős eseményein, 1970-től az országos biennálékon. Sok díjat, pályázati díjat is nyert, többször az év legjobb plakátja pályázatokon. 1961-ben Munkácsy Mihály-díjban részesült, 1979-ben érdemes művész, 1990-ben kiváló művész lett, majd pályatársai között abban is majdhogynem egyedülálló, hogy munkásságát 2016-ban Kossuth-díjjal ismerték el.

Világéletében szerény személyiség volt, távol minden magamutogatástól, úgynevezett művészi allúrtól. Hogy ilyen hosszú ideig taníthatott, abban valószínűleg annak is része volt, hogy kitűnő pedagógiai képességein túl, mindig távol tartotta magát a közvetlen politikálástól, és jó szakmai, emberi kapcsolatot alakított ki közvetlen kollégáival: Kádár Györggyel, Oláh Györggyel, a főiskola vezetőivel: Domanovszky Endrével, Somogyi Józseffel, illetve hogy

a szak tanév végi szakmai bemutatói folyamatosan nagy sikereket arattak, tantestületen belül és kívül is.

Hallgatói szerették, a fiatalokkal mindig harmonikus kapcsolatot ápolt. Egyik legrégebbi növendéke volt Berend Iván grafikusművész, aki a Konecsni-osztály demonstrátoraként 1970. január 29-én szinte elsőként értesült mesterük halálhíréről, ugyanis a féléves aláírás okán neki kellett volna felkeresni a mestert az indexek aláírására. Erre a Konecsni feleségével történt drámai telefonbeszélgetés után már nem került sor. Ezt az eseményt Zelenák Crescenciával később is sokszor felelevenítették, akivel Berendnek igen jó volt a kapcsolata. Természetesen felmerült, hogy a főiskolán marad tanársegédként, de erre többek között azért nem került sor, mert nem Zelenák tanár nő vette át a tanszék vezetését, hanem – erről már esett szó – Tamási Zoltán. Berend Iván örömmel eleveníti fel, hogy milyen izgalmas volt az 1968-tól bevezetett betűismeret tárgy oktatása, melyet Zelenák tanár nő tartott. „Hétről hétre, hónapról hónapra vezetett rá minket a kalligráfia világának sokszínűségére, izgalmas használhatóságára” – mondja, s hozzáteszi: „Példák sokaságát vonultatta fel, de saját munkáit szinte soha”. Berend Iván 1974-ben Németországba emigrált (ma ott is

és Magyarországon is él és dolgozik), s ezzel kapcsolatban megjegyzi: „később, már idegen nyelvterületen évtizedeken át profitáltam a tanultakból.” Plasztikus jellemzést adott néhai mestereiről akkor, amikor úgy fogalmazott, hogy „a kevés színnel dolgozó Konecsni drámaíró, Zelenák Cenci színgazdag novellák szerzője volt”. Mindezt nagyon jól támasztják alá a mellékelt kulturális plakátok. Tegyük hozzá, hogy Berend Iván azon kevés tanítvány közé tartozik, aki szinte élete végéig aktív személyes kapcsolatot is ápolt valamikori tanárával.

ZELENAK Crescencia: Ranódy László, Légy jó mindhalálig, filmplakát
Crescencia ZELENAK: László Ranódy, Be Faithful Unto Death, film poster
1974, ofszet, 59x40 cm

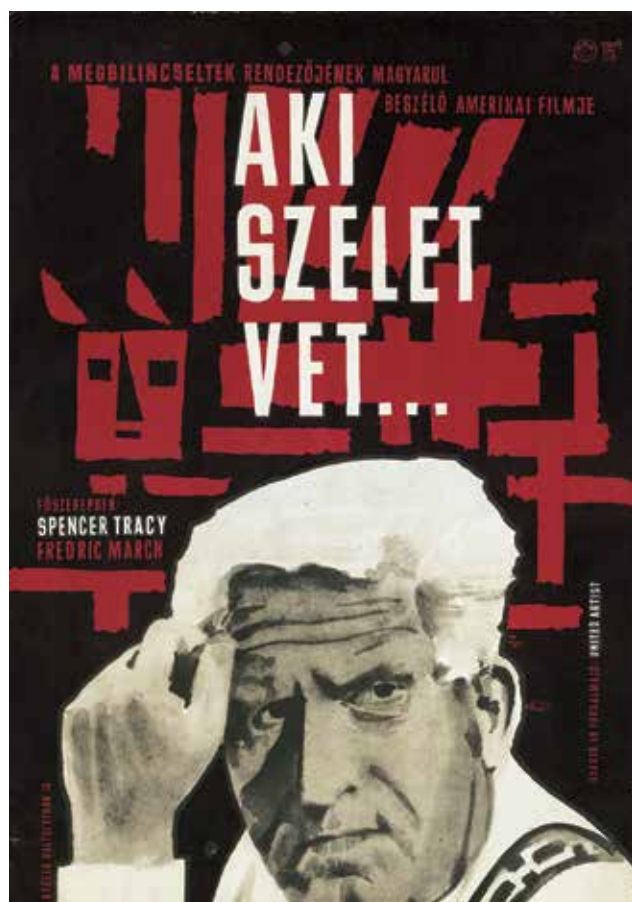

ZELENAK Crescencia: Ranódy László, Színes tintákról álmodom, filmplakát
Crescencia ZELENAK: László Ranódy, I Dream of Coloured Inks, film poster
1980, ofszet, 59x40 cm

Cakó Ferenc grafikusművész, érdemes és kiváló művész, animációs rendező, illusztrátor pályája másként alakult, mint az alkalmazott grafika szakon diplomázó fiatalok többségének. 1973-ban végzett, de már főiskolásként jellemezte az aktív amatőr filmezés, az orientálódás az animáció felé. „Zelenák Crescencia, Cencike nagyon szerethető személyiség volt mindannyiunknak... Cencihez jobban vonzódtunk, mint Tamásihoz, mert nagyon szerény, közvetlen, vidám alkatú tanár volt. Sok mindent át lehetett vele beszélni. Nemcsak szakmai, de emberi, kollegiális dolgokat is.” Mikor inkább a szakmaiságról érdeklődöm, így folytatja: „Alaposságra nevelt, például

arra, hogy ha azt akarjuk, hogy a plakátunk tényleg abban a színben legyen nyomva, ahogy szeretnénk, menjünk be a nyomdába, és ott ellenőrizzük a festék bekeverését.” Cakó Ferenc elmondta, hogy tanáruk még vásári munkákhoz is hozzásegítette őket, s az egyik ilyen honoráriumából tudta megvenni első fényképezőgépét, ami számára óriási segítség volt. Cakó filmes ambíciói mellett rajzos személyiségként szívesen járt át dolgozni a képgrafikára is, de „Cencinek” ezek a munkái is tetszettek, aki – mint mondja – sok tanácsot adott, szerette az illusztrációt. Örömmel mesélte, hogy később mindig meghívta mesterét kiállításaira, aki legtöbbször el is jött, s ez is jól jellemzi egyéniségét.

ZELENÁK Crescencia: Stanley Kramer, *Aki szelet vet*, filmplakát
Crescencia **ZELENÁK**: Stanley Kramer, *Inherit the Wind*, film poster
1960, ofszet, 59x40 cm

Felsmann Tamás DLA, Munkácsy Mihály-díjas grafikusművész tulajdonképpen Zelenák Crescencia egyik utóda, ugyanis ő a Magyar Képzőművészeti Egyetemen a tervezőgrafika szakirány jelenlegi vezetője és a tanszékvezetők tanácsának az elnöke (itt jegyezzük meg, hogy Zelenák Crescencia 1991-es nyugállományba vonulásakor a tanszék vezetését Molnár Kálmán grafikusművész vette át 2007-ig). Felsmann Tamás a művészképzőt is abszolválva 1982-ben fejezte be

tanulmányait az akkor még főiskola alkalmazott grafika szakján. Tanulmányai során végig Zelenák Crescencia növendéke volt, aki tanársegédként ebben az évben meg is hívta oktatónak. Azóta a kortárs magyar tervezőművészet egyik meghatározóan jelentős alkotója lett, jelenleg egyetemi docens. „Cenci kiemelkedő művészi és emberi szemlélete rendkívül puritán volt. Erkölcsi téren szigorú tisztságot, rendet várt el mindenkitől. A hallgatóktól megkövetelte a harmóniára törekvő esztétikai igényességet és tudatos értékálló munkák létrehozását, amelyek tükrözik az ember személyiségét, jellemét, karakterét.” Amikor tanári módszeréről érdeklődöm, így folytatja: „Korrektúrái során kérdéseinek egy része abban az időben teljesen szokatlannak és újszerűnek tűnt számomra, mivel azok a barátokról, a nőkről, az álmokról, a közérzetről, az ételekről, az italról és egyéb »földi dolgokról« szóltak. Csak jóval később értettem meg, hogy ezek tesztkérdések voltak, melyek hosszú beszélgetéseket indítottak el, és segítséget nyújtottak neki az ekkor még csak indulni próbáló fiatalok legjobbainak kiválasztásában.” Felsmann Tamás Zelenák Crescencia alapelveit így foglalja össze: „Mérték volt számára a múltba és a jövőbe való tekintés, a tehetség, a mélyen gyökerező elhivatottság, a szakmai tudás és az emberi tisztesség. Nem kedvelte a munkákhoz fűzött feleslegesen okoskodó, tudálékos magyarázkodást.” Felsmann Tamás ekkor idézi fel azt az ars poeticát, amely ennek az írásnak a címe lett, s amelyet – mint mondja – „nagyon megtanultam tőle: A grafikusnak a keze járjon, ne a szája”.

Zelenák Crescencia hosszú évtizedeken át az egyik legelfoglaltabb tanár és alkotóművész volt, mindemellett feleség és családanya, majd nagymama is. Így hát érthető, hogy amikor a Papp-csoport éppen aktuális kiállítása kapcsán 1976-ban (amely a *Poster* címet kapta) Papp Gábor gondolatokat és műveket egyaránt várt a kiállítóktól, s a katalógus tanúsága szerint Erneyi Sándor, Szilvássy Nándor, Hegedűs István szinte komoly dolgozatokat írtak, akkor Zelenák Crescencia egy egyébként igen frappáns fekete-fehér, betűalapú munkája mellé ezeket a sorokat jegyezte: „Kedves Gábor! Bokros teendőim miatt most küldöm. Remélem nem én vagyok az utolsó. Üdvözlettel Cenci.”

Hát kedves Cenci! Kissé más értelemben állítjuk: nemhogy nem utolsó, hanem az első egyike... Zelenák Crescencia 2021. január 28-án hunyt el, életének 99. évében. Emlékét, művészetét őrizzük.

FELEDY Balázs
művészeti író

A szövegben szereplő idézetek a szerzőnek a művészekkel folytatott magánlevelezéseiből származnak.